

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneligi, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memlekettlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE—

Cilt: V

Ankara, 28 Şubat. 1929

Sayı: 118

“Ziya Gökalp,”ta spiritualisme

İçtimaiyat, bize, Avrupa dillerinde (spiritualisme) denen bir nevi felsefe şeklinde girdi: bu cihetten, Ziya Gökalp, felsefe tarihinde muhtelif nevilere ayrılan “spiriualiste,, bir görüş tarzını kurmuştur. «Spirtualisme» kelimesini, Türkçeye maneviyetçilik diye geçirmek mümkündür. (Bu tabiri mantık müderrisi Nimet bey bulmuştur.) Meneviyatçılık, her hangi bir sınıf hadisatı, ve yahut bütün kâinatı, maddinin aksi, yani manevî bir unsurla izah etmektir: bu mana da madde, mananın, (manevî) nin ancak bir tezahür şekli olur.

Bu görüş tarzı, sırf felsefede, dediğimiz gibi, bir çok şekillerde gözüktür; ancak bu farklar, esas değildir: yalnız daha çok, filozofun orijinallğine yardım eden cemiyetlerde her dakika tatbik halindedir; ve yalnız bir takım bilgiler değil bilhassa muharrikler amel itiyatları ve kudretleri tevlit etmek vaziyetindedirler. Burada ahlâk için içtinap edilecek şey, cemiyetin, hükûmetin, umumî vicdanın, müşterek menfaatin, herkese şamil haklarının unutulmasıdır. Resmî mektepte fertlerin kudret menbaı olan itikatlara, ulvî cinnetlerin kabiliyet ve heyecanına hürmeti tazammün eden prensip, aile ve hususî mektep mevzuubahs olunca bilâkis, dar ve kapalı bir hisara kapanır gibi kendi an'ane ve imanlarına kapanmamayı,

sembollerden ibarettir. Aynile matérialiste = maddeci felsefelerde de böyle tali taksimler vardır ve onlarda da, her nevi, bir hususiyet olmakla beraber, nihayet tali bir ehemmiyeti haizdir.

Felsefedeki madde ve mana kavgası, çok eskidir; ve bu gün de nihayet bulmuş değildir. Bu hal, kavganın, hiç olmazsa essassız olmadığını gösterir. Bunun en yeni ve güzel delilini, içtimaiyat mekteplerinde görüyoruz: yani kavga, içtimaiyatta da meydana çıktı. Müspet bir ilim olmağa çalışan bu bilgi şubesi, felsefenin en esaslı mücadelesine mevzularından bir tane sinin, yani madde gibi mütenakız gözüken iki mebdenin çarpışmasından kendini henüz kurtaramamıştır.

kuvvetlerini, en yüksek din ruhuna uygun bir surette, âzasının mensup olduğu cemaate, bütün insaniyet ailesine vakfetmeği emreder. Bu kuvvetleri insan bütün varlıklara şamil olan kanunla şahsî bir şekilde birleşmek suretile elde eder. İnsanlar arasında ittihadın temini iki tarzda düşünülebilir :

Ya mevcudiyetin küllî ve münhasıran zihnî olan anasının mutlak bir kıymeti olduğu ve cemiyeti beşeriyetin ideal şeklinin düşünce ve amel birliği ve ayniyetinde bulunduğu fikrine bağlanılır.

Yahut ta bütün doğrulukların

Madde ve mana mücadelesinin içtimariyattaki şekli, şudur: acaba cemiyet, maddî bir varlıktır mıdır, yoksa manevî bir varlıktır mıdır? Yahut içtimai hadiseler, bir maneviliğin tezahür tarzları mıdır, yoksa maddî bir kudretin eseri midir? Cemiyette maddeyi mi esas, manayı mı esas almak lâzımdır? Meseleyi bu kadar açık kelimelerle söyleyince, ortada hâlâ böyle bir mesele nin var olabilmesine şaşanlar çok olur. Fakat onlar yanılırlar: Çünkü zahiren çok basit gözüken bu suallerin hem halli güçtür; hem de bunların tesirinden kurtulmak, yahut bu sualleri, bilerek bilmiyerek, sormağa muvaffak olmak kabil değildir. Dahası var: bu suallere şu ve ya bu cevabı vermek, pek mühim neticeler ortaya çıkarıyor.

bir fertte ve ya beşerî bir teşekkülde bulunamıyacağı, insanların ve ya insan gruplarının, kendi fikirlerinin kıymetlerinden ne kadar emin olurlarsa olsunlar, başkalarının fikirlerini de tanıyıp bilmekle bir çok şeyler kazanacakları, ve bu suretle yalnız hemcins oldukları için değil, birbirlerine benzemedikleri ve yekdiglerini müteakabilen tamamladıkları için birleşebilecekleri kabul edilir.

Bu iki tarz hayat idrakinden hangisi daha insanî ve daha güzeldir?

KADRI

Bu mutalâaları burada ispat edecek değiliz; zira mevzuumuzdan çok uzaklaşmık oluruz. Biz şimdilik yalnız bu suallerin, bu gün Avrupada teşekkül etmiş her içtimaiyat mektebinde ve telâkkisinde ya açık ve ya kapalı olarak, sorulmuş ve cevapları verilmiş olduğunu kaydetmekle iktifa edelim.

Ziya Gökalp, bu iki taraflı görüşten, sarîh olarak birine taraftar olmuş ve bütünü izahlarını ona göre yapmıştır.

Ziya beyin telâkkisine göre, cemiyet, tam manasiyle ve kat'iyen bir manevî varlıktır; maşerî tasavvurlar (représentations collectives) den örülmüş bir şebeke vardır; bu, fertlerin üstündedir ve onları bir birine bağlar, onlara ferdî yaşayışları üstünde ayrı bir içtimâî - ruhî hayat verir. Bu şebeke içtimâî vicdan (conscience) dir. Vakıa cemiyet, bundan ibaret değildir: içinde madde olarak, fertlerin uzviyeti, toprak, eşya, aletler ilâ... vardır; fakat bunların hepsi, ancak, o manevî varlığa göre bir ehemmiyeti haizdir; bunlar cemiyetin vicdanına değil, cemiyetin vicdanı bunlara hâkim ve nâfizdir. İçtimâî vicdan, yalnız içtimâî hadiselerin toplanup biriktiği bir yer değil; belki bütün hadiseleri yaratan bir kudrettir; maddî hayatımız bile, manevî varlığın kanunlarına uyar.

Bu koyu "spiritualisme," in, düşüncelerimizi hangi istikametlere götürebileceğini daha kuvvetle duyabilmek için, maşerî tasavvurdan ne anlamak lâzımdır?

Maşerî tasavvurların en sarîh misallerini Ziya beyin çok hususî bir manada kullandığı (hars) kelimesi içinde bulabiliriz. Hars = culture, dinî itikatlar, ahlâk kaideleri, hukukî müesseseler,

bedîî, lisanî temayüller gibi her biri kıymet hükümlerine müstenit ve hükümlerin mümessili olan ruhî hadiselerin umumuna verilen bir isimdir; hars, bu manada' tamamilen manevî bir unsur olarak, bir cemiyeti ötekinden ayırmağa yarayacak tek miyardır.

Ziya beyin bu «spiritualisme»i, kendisinin manevî hocası olan (Durkheim) den aldığı meydana dadır; (Durkheim) dahi, içtimâî hadiseleri, doğrudan doğruya ruhî = psychique hadiseler olmak üzere telâkki eder; onların ceryan ettiği yer, fertlerin şuurları olmakla beraber, fertlere nazaran hariçtedir; fakat bununla ruhî olmaktan çıkmaz.

Yalnız Gökalpi, (Durkheim) den daha fazla spiritualiste adanetmeğe hakkımız vardır, zannederim. Çünkü bizzat (Durkheim)'ın eserlerinde olduğu gibi (Année sociologique) neşriyatında da, içtimâî morfologie (coğrafi muhit, nüfus), iktisat, «technologie» oldukça müphem bir yer tutarken, Ziya beyde bu meseleler, ya hiç temas edilmemiş ve yahut çok uzaktan bakılmış olarak, durur. (Durkheim)'ın her eserinde iktisadî unsurlar, «materialiste» lerin görüşü tarzında olmasa bile, sık sık izah vasıtaları olarak kullanıldığı halde Ziya beyde bunlara karşı bir nevi spontane yabancılık duyulur. Yazılarında iktisat meselelerin, devrin ilmî telâkkilerine ne kadar aykırı bir tarzda mütalâa edildiğini görmek için "türk medeniyeti tarihi,"ni karıştırmak kâfidir. Hatta Marxisme hakkındaki fikirleri bile, Ziya bey gibi dertlere ve onların halli ile oldu bir kafada bu görüş tarzlarına karşı ne kadar sâf bir alâkasızlığın hüküm sürdüğünü gösterir.

Öyle düşünüyorum ki bu alâ-

kasızlık ve yahut yabancılık, hiçte manasız değildir; belki daha fazla kuvvetli bir temayülün delilidir: Ziya beydeki spiritualisme' kendisini hafifletecek, zaifletecek her şeyden çekinir.

Bu hemen her filozofta görülen şeydir.

Bu çekingenliğin en kuvvetli sebeplerinden biri de, hiç şüphesiz, Ziya'daki mefkûreciliktir. Mefkûrecilik muayyen mebdelere pervasız inanmak şeklinde her gün değişen ve karışık olan hayat parçalarına çok defa lâkayt kalır. Mefkûre ancak mutlak bir âlemin içinde ve şartlardan, kayıtlardan uzak olarak yaşanabilir. İşte, bence, Ziya (madde) ye karşı, bilhassa kuvvetini buradan almaktadır. Hatta gene onun içindir ki faydaya müstenit her düşünüş tarzı Ziya beye bir tehlike duygusunu verir: Pragmatisme hiç olmazsa sıkı bir tenkitten geçtikten sonra kabulünde mahzur olmayan kısımlarını bile Ziya Beyin bir hamlede reddedilişi, ancak bu yolda izah olunabilir.

Ziya Beyin felsefesinde esaslı vasıflardan biri olmak üzere gördüğümüz (maneviyetçilik) kuvvetli bir unsur halinde, bugüne kadar fikir hayatımıza hâkim olmuştur, deyebiliriz.

MEHMET SERVET

